

*Kraštuose prie Livonijos sienos:
iš Rokiškio praeities*

BRONIUS DEKSNYS

BRONIUS DEKSNYS
Kraštuose prie Livonijos sienos:
iš Rokiškio praeities

Vilnius 2010

Darbas skirtas senajai Rokiškio krašto istorijai, apimančiai XIII-XIX amžiaus pirmosios pusės laikotarpį. Krašto praeičiai nušviesti naudojami publikuoti ir nepublikuoti šaltiniai: Lietuvos Metrikos knygos, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų teismų sprendimai ir potvarkiai, dvarų inventoriai, valstiečių surašymo dokumentai, Lietuvos vyriausiojo tribunolo ir Vilksmergės teismo sprendimai, bažnyčių vizitacijų aktai, Lietuvos valstybės istorijos archyvo, Vilniaus universiteto ir Lietuvos mokslų akademijos rankraščių skyrių dokumentai (daugelis iš jų iki šiol neskelbti).

Turinys

Kol Rokiškio dar nebuvo

1. Rokiškio kraštas - kas jis?
2. Prie sėlių žemės Nemuno
3. Pietinės Sėlos kolonizacija

Kunigaikščiai Krošinskiai Rokiškio dvare

1. Krošinskių giminės medis
 2. Didikai su peštukų polinkiais
- XVII amžius: Krošinskių dvaras, turtai ir pavaldiniai

Tyzenhauzai Rokiškio krašte

Rokiškėnai 1831 metų sukilime

- Tautų pavasario griaustiniai
- Mykolo Liseckio dalinio sukilėlių kovos
- Rokiškėnų tardymas Daugpilio tvirtovėje

1863 metų sukilėlių žygis per Rokiškio kraštą

1. Po trisdešimties metų
2. Kad neatsirastų naujų Horodeckių ir Liseckių...
3. Keliai iš Anykščių miškų į Biržų giria
4. Sukilimo kovų dūmams sklaidantis

Pastabos

Kol Rokiškio dar nebuvo

1. Rokiškio kraštas - kas jis?

Rokiškio vardas pirmuosiuose istoriniuose šaltiniuose pasirodė praėjus beveik pusei tūkstančio metų po pirmojo Lietuvos vardo paminėjimo, kurio iškilų jubiliejų šiais metais švenčiame. Švenčiame ir Rokiškio vardo pirmojo paminėjimo 510 – asias metines. Be abejo, iškyla klausimas, kas gi dėjosi Nemunėlio ir jo intakų pakrantėse, kai apie Rokiškį dar nebuvo žinoma. Mindaugo lietuviai kūrė ir gynė Lietuvos karalystę, Gedimino lietuviai statė Trakų ir Vilniaus pilis, Jogailos ir Vytauto lietuviai buvo šlakstomi krikšto vandeniu, jų vedami lietuviai ir lenkai laimėjo Žalgirio mūšį. Bet kuo gi tada gyveno žmonės prie Nemunėlio, Kriaunos, Šetekšnos, Audros, prie Čedasų, Alsetos, Našio, Sartų ežerų? Į šį klausimą turime nedaug atsakymų.

Ir vis dėlto šį tą turime. Apie būsimąjo Rokiškio krašto proistorę kalba archeologų tyrinėjimai. Šie žmonės sugeba prakalbinti piliakalniuose ir jų papėdėse atkastus daiktus. Geologų gręžiniuose

jie atranda žiedadulkių, kurių tyrinėjimas atskleidžia, kokiose vietose prieš kelis šimtus metų buvo dirbami laukai, kokias žemės ūkio kultūras augino senieji krašto gyventojai. Pagaliau ir senųjų dokumentų analizė, jų liudijimų skaitymas „tarp eilučių“ leidžia giliau pažvelgti į krašto senovę, praskleisti nežinios sutemas. Per laiką, praėjusį po 1499 metų, kai Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras paminėjo savo Rokiškio dvarą, esantį Anykščių valsčiuje, Rokiškio statusas daug kartų keitėsi. XVI amžiuje šis valstybinis dvaras virto privačiu dvaru. Vėliau dvarai, atrodo, bus įgiję savarankiškų valsčių statusą. 1529 metais sudarytame Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) ir Livonijos ordino sienų aprašyme minimi Obelių, Rokiškio, Hanušiškių (Onuškie), Čedasų ir Pienionių valsčiai. Ne kartą dokumentuose minima Rokiškio Šv. Mato bažnyčia ir Rokiškio parapija, taip pat ir prie dvaro esantis Rokiškio kaimas, kuris kuo toliau, tuo dažniau imtas vadinti miestu.

Po XVI šimtmečio vidury įvykdytos administracinės reformos, kai buvo panaikinti mažieji valsčiai ir sukurtos didelės apskritys (dokumentuose slavų kalbomis taip pat vadinamos pavietais kaip ir mažieji valsčiai), Rokiškis atiteko Ukmergės, tais laikais vadintos Vilksmerge,

apskričiai. Tai buvo didelis administracinis vienetas. Šiaurėje jis ribojosi su Kuršo kunigaikštyste (valstybe, įsikūrusia vietoj žlugusio Livonijos ordino), rytuose – su Brėslaujos apskritimi, pietuose – su Vilniaus ir Kauno, vakaruose – su Upytės apskritimis. Dokumentuose aprašant tą ar kitą dvarą, buvo nurodoma, kokiai apskričiai jis priklauso. Kartais tokiuose aprašymuose būdavo nurodoma ir parapija. Vilkmergės apskritis aprašytomis ribomis egzistavo iki XIX amžiaus pirmosios pusės. Tik tada Rusijos caro administracijos nurodymu buvo sukurta Novoaleksandrovsko (Zarasų) apskritis, kuriai atiteko ir Rokiškis. Panaikinus baudžiavą pagal dvarus buvo kuriamos valstiečių bendruomenės, kurios vėliau buvo pertvarkytos į valsčius. Rokiškio valsčius priklausė Novoaleksandrovsko apskričiai greta Obelių, Kamajų, Panemunėlio, Čedasų ir kitų valsčių. 1915 metais, kai per Pirmąjį pasaulinį karą Nemunėlio kraštą užėmė kaizerinė Vokietija, vokiečių administracija įkūrė Rokiškio apskritį. Su šiuo statusu Rokiškis pergyveno daugelį valdžių, kol 1950 metais buvo paverstas rajonu ir pajungtas Šiaulių sričiai. Nuo Rokiškio apskrities tada atkrito Svėdasų ir Skapiškio valsčiai, o Obeliai ir Pandėlys buvo paversti savarankiškais rajonais. Bet vėliau Obeliai ir Pandėlys vėl grįžo į Rokiškio

rajono teritoriją, dabar priskirtą Panevėžio apskričiai.

Taigi per 510 metų Rokiškio padėtis daug kartų keitėsi. Tad terminas Rokiškio kraštas, žvelgiant į jį istoriškai, yra sąlyginas. Ankstyvaisiais etapais jis galėjo reikšti tik Rokiškio dvarą ir jo įtakoje esančius smulkius dvarus. Bet jis plėtėsi, ypač valdant Rokiškį Tyzenhauzams, kurie aktyviai supirkinėjo kaimyninių dvarų valdas. XIX ir XX amžių sandūroje Rokiškio dvaro žemės plotai šiaurėje apėmė Aknystą, pietuose siekė Salas, rytuose driekėsi beveik iki Obelių, vakaruose – iki Kavoliškio ir Panemunėlio. Dabar kalbant apie Rokiškio kraštą, priimta laikyti juo dabartinio Rokiškio rajono teritoriją. Šią sampratą įtvirtino ir Rokiškio 500-jų metinių jubiliejui skirti leidiniai, ir vėliau Rokiškio savivaldybės išleistos knygos.

2. Prie sėlių žemės Nemuno

Nemunėlio ir jo intakų pakrantėse gyvenantieji žmonės gali didžiutis, kad prieš penkis šimtus ir daugiau metų jų upė buvo vadinama Nemunu. Livonijos ordino ir Rygos vyskupo dokumentuose ji buvo rašoma Memel, taip pat, kaip ir Lietuvos upių tėvas. LDK dokumentuose – Niemen. Su tuo susiję ir kiti vietovardžiai. Ežeras, esantis Nemu-

nėlio vagoje žemiau Alsetos ežero XVII amžiuje buvo vadinamas Nemunaičiu, kaimas už jo – Panemuniais, dvarai jo pakrantėse – Panemunės dvarais, o du broliai, XVI amžiaus pabaigoje gyvenę jo pakrantėje įsikūrusiame Janeliškių kaime – Nemunais (Nemon). XV amžiaus pabaigoje apie šį kraštą prabilo istoriniai dokumentai, paminėdami per jį einančius Anykščių ir Pienionių valsčių ruožus, didžiojo kunigaikščio Rokiškio ir Čedasų dvarus, Livonijos pasienyje nelegaliai įsteigtą Hanuso dvarą (dvorec Ganušovskij, būsimajo Onušio pirmtaką), Nemunėlio intakus Suseją bei Vyžuoną, Čedasų ežerą.

Atrodytų, ką gi bendra gali turėti Rokiškis su Varėna. Ogi tai, kad 1499 metų spalio 21 dieną Dzūkijos šiluose (diena galbūt buvo gražiai rudeniškai saulėta) vyko šauni didžiojo kunigaikščio Aleksandro medžioklė, kurioje dalyvavo Trakų vaivada ir žemės maršalas Jonas Jurevičius, Lydos valdytojas Stanislavas Petrašas ir, be abejo, Anykščių ir Merkinės valdytojas Grigalius Stanislovaitis Astikas (Varėna tuo metu veikiausiai ir priklausė Markinės valsčiui). Turbūt po šaunios medžioklės ir puotos valdovui buvo perskaitytas donacijos aktas, kuriuo už ištikimą tarnybą valdovo rūmų maršalas, Merkinės ir Anykščių valsčių valdytojas Grigalius Stanislovaitis Asti-

kas apdovanojamas valdovo giria, esančia Livonijos pasienyje prie Susejos ir Vyžuonos upių, kur gyveno Anykščių valsčiaus Rokiškio dvaro ir Pienionių valsčiaus Čedasų dvaro žmonės. Aišku, didysis kunigaikštis pritarė šiam aktui, o jo raštininkas, tiksliau didžiojo kunigaikščio raštinės valdytojas Januška pasirašė jį. Tai ir buvo pirmasis oficialus Rokiškio paminėjimas, užrašytas į Lietuvos Metriką. Jį paskelbė Varšuvos universiteto profesorius F. Leontovičius⁽¹⁾.

Rokiškis buvo įkurtas, ir Rokiškio kraštas plėtojosi žemėje, kur daug šimtmečių gyveno baltų gentis sėliai. Latviai šį kraštą vadino Selija, lietuviai – Sėla. Šis vietovardis žinomas nuo I tūkstantmečio pradžios. Romėnų jūreiviai paliko žemėlapij, kuriame užfiksuoti tų laikų vandens keliai. Vienos į Baltijos jūrą įtekančios upės žiotyse yra užrašas Caput fl(uvii) Selliani, t.y. Sėlių upės žiotys. Šia upe tyrinėtojai laiko Dauguvą⁽²⁾. Mindaugui priskiriamas sėlių žemės aprašymas (veikiausiai kalavijuočių sukurtas) šiaurinę sėlių žemės ribą veda Dauguvos upe.

Dauguvos pakrantės buvo vieta, kur tankiausiai gyveno sėlių genties žmonės. Šia upe ėjo prekybos kelias, prie jos buvo gausu sėlių gyvenviečių: Koknesė, Altenė, Selpilis, Dignaja. Vokiečiai, užkariaudami Dauguvos pakrantes II tūkstantme-

čio pradžioje, savo kronikose aprašė čia gyvenusias gentis. Sėlius pirmasis aprašė Livonijos ordino kronikininkas Henrikas Latvis, pasakodamas apie 1207 metais įvykusį karą su sėliais, kai neatlaikydama ateivių kariuomenės spaudimo, jiems pasidavė vieno iš sėlių žemės centrų tvirtovė Sėlpilis. Vokiečiai pakrikštijo Sėlpilio gyventojus, privertė sėlių seniūnus (kunigaikščių jie dar neturėjo) pašalinti iš Sėlpilio lettonus, t.y. lietuvius⁽³⁾. Šis kronikininkas rašė, kad Dauguvos pakrantėse būta ir sėlių, ir lietuvių kaimų, kuriuos puldinėjo Koknesės vokiečiai. Beje, jis paminėjo ir mokytą lietuvį Pilypą, kuris tarnavo vokiečiams kaip vertėjas ir žuvo Estijoje. Reikėtų manyti, kad Pilypas buvo ne Lietuvos, o Padauguvio lietuvis. Šie faktai, kaip ir Kazimiero Būgos paskelbti vietovardžių tyrinėjimai, rodytų, kad lietuvių gyventa ir Sėloje, kur jie kūrėsi mišriai su jiems artimais pagal kultūrą ir kalbą sėliais.

Be gyvenviečių Dauguvos pakrantėse sėliai telkėsi tarp Susejos (latviškai – Dienvidsuseja) ir Vyžuonos. Tai vietos, kur stovi Margaskalnio, Knavukalnio ir Skosių piliakalniai. Šias bendruomenes vienijo centras, įsikūręs Stupelių piliakalnyje (Stupelskalns), t.y. vietovėje už keletos kilometrų į šiaurę nuo Lietuvos ir Latvijos sienos ties Čedasais. Į pietus nuo šių vietų stūksojo sėliški

Moškėnų, Juodonių, Papilių, Velykuškių piliakalniai, vakariau – Kupišchio, Kerelių, Papilių ir Gaigalių piliakalniai⁽⁴⁾.

Sėlių žemių archeologinio žemėlapių fragmentas
(iš Lietuvos ir Latvijos nacionalinių muziejų parodos Sėliai katalogo)

Kai XIII amžiuje Mindaugas vienijo Lietuvos

valstybę, jis susidūrė su dideliu kitų kunigaikščių pasipriešinimu, kurie į kovą prieš Mindaugą kvietėsi besigviešiančius Lietuvos žemės Volynės kunigaikščius ir stipriausią Lietuvos priešininką – Livonijos ordiną. Mindaugas rado išeitį. Jis suskaldė priešininkus, pats kreipdamasis į Livonijos ordino magistrą Andrių Štirlandą, siūlydamas apsikrikštyti ir apkrikštyti visą kraštą. Livoniečiams patiko Lietuvos valdovo pasiūlymas. 1251 metais Mindaugas, jo šeima ir aplinkos žmonės buvo pakrikštyti, magistras išrūpino Romos kurijoje Mindaugui karaliaus vainiką ir tik nuo popiežiaus priklausančios Lietuvos vyskupystės statusą. Tuo būdu buvo pralaužtas Lietuvos kelias į Europos civilizaciją.

Bet ir šio žingsnio kaina buvo didelė. Mindaugas turėjo ne tik skirti žemės vyskupui išlaikyti, bet ir atsidėkoti Livonijos ordinui, užrašydamas jiems žemių Žemaitijoje bei Sūduvoje. Tarp padovanotų kalavijuočiams žemių buvo ir Sėla. 1255 metų spalio mėnesiu datuojamame Mindaugo akte rašoma: „Kadangi mūsų mylimi Kristuje Švč. Marijos Vokiečių ordino Livonijos magistras ir broliai savo atsidavusiu uoliu įtikinėjimu pašaukė mus iš pagonių tamsybių, idant kartu su kitais Kristaus tikinčiaisiais galėtume lengviau pažinti tiesos šviesą, taip pat ir su jų parama Apaštalų

sosto valdytojas padėjo mums atgimti per krikšto vandens malonę ir savo įprastu maloningumu liepė karūnuoti mus visos Lietuvos karaliumi, todėl nuolat uoliai galvodami, ką turime daryti minėtos karalystės apsaugojimui ir gynimui, įžvalgiai pamatėme, kad mums labai reikalinga ir pravartu Kristaus tikėjimui, idant minėtam Livonijos ordino magistrui, suteiktume karališkų apdovanojimų“⁽⁵⁾ . Ši donacija susieta su sąlyga, kad Livonijos ordinas bus ištikimas Lietuvos karalystės sąjungininkas kovoje su jos priešais: „<•••> kad jie galėtų mums veiksmingiau padėti ir kad mes laisviau ir stipriau pajėgtume atremti savo karalystės užpuolėjus ir tikėjimo priešus, juoba, kad nė vienai nereiks kovoti vien savo pajėgomis, su savo paveldėtojų pritarimu minėtam Livonijos ordino magistrui ir broliams nutarėme skirti sėlių žemę, būtent Meddene [Medėnų], Pelone [Pelonų], Maleysine [Maleišių], Thowraxe [Tauragnų] sritis su jų priklausiniais, kurią valdytų amžinai ir per amžius“⁽⁶⁾ . Tuo pat metu apie donaciją Mindaugas pranešė popiežiui Aleksandriui IV....

Pastabos

1. Akty Litovskoj metriki. Tom pervyj. Vypusk vtoroj. 1499 – 1507 g.g. Sobrany F. I. Leontovičem.- Varšava, 1897, s. 36-38 (vertimas į lietuvių kalbą – kn. Lietuvos valsčiai: Žiobiškis.- Vilnius: Versmė, 2000, p. 371-372).
2. Zinkevičius Z. Lietuvių kalbos istorija, t. I.- Vilnius: Mokslas, 1984, p. 358.
3. Henrikas Latvis, Hermanas Vartbergė. Livonijos kronikos.- Vilnius: Mokslas, 1991, p.54.
4. Simniškytė A. Sėlos kraštas VI/VII-XII/XIV amžiais: teritorinė struktūra ir hierarchija.- Lietuvos archeologija, t. 27.- Vilnius: Diemedis, 2005, p. 29-48.
5. Mindaugo knyga. Istorijos šaltiniai apie Lietuvos karalių. Parengė ir į lietuvių kalbą išvertė Darius Antanavičius, Darius Baronas, Artūras Dubonis (atsakomasis sudarytojas), Rimvydas Petrauskas.- Vilnius: LII leidykla, 2005, p. 79.
6. Mindaugo knyga. Istorijos šaltiniai apie Lietuvos karalių. Parengė ir į lietuvių kalbą išvertė Darius Antanavičius, Darius Baronas, Artūras Dubonis (atsakomasis sudarytojas), Rim-

vydas Petrauskas.- Vilnius: LII leidykla, 2005, p. 80

7. Mindaugo knyga. Istorijos šaltiniai apie Lietuvos karalių. Parengė ir į lietuvių kalbą išvertė Darius Antanavičius, Darius Baronas, Artūras Dubonis (atsakomasis sudarytojas), Rimvydas Petrauskas.- Vilnius: LII leidykla, 2005, p. 85
8. Codex epistolaris Vitoldi, magnis ducis Lithuaniae, 1376-1430.- Cracoviae: 1882, p.4; Narbutas T. Lietuvių tautos istorija, t. 5.- Vilnius: Mintis, 2001, p. 527.
9. Bielenstein A. Die Grenzen des lettischen Volksstammes und der lettischen Sprache in Gegenwart und im 13. Jahrhundert.- St. Petersburg, 1892, S.451; Baranauskas T., Zabiela G. Mindaugo dvaras Latava.- Lietuvos istorijos metraštis. 1997.- Vilnius: 1998, p. 32-34.
10. Bielenstein A. Die Grenzen..., S.452.
11. Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, t. 1. - Vilnius: 1955, p. 95.
12. Limites Regni Poloniae et Magni Ducatus Litvaniae.- Vilnae, Anno 1758, p.207-211.
13. Skarbiec diplomatów. Zebral i w tresci opisal Ignacy Danilowicz, t. 1. - Wilno, 1860, s.267.

14. Akty Litovskoj metriki. Tom pervyj. Vypusk pervyj (1413-1498), p. 66-67 ir 125.
15. Lietuvos Metrika (1522 -1530). 4-oji Teismų bylų knyga. Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, 1997, p. 69.
16. Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, I t., p. 99-100.
17. Wojtkowiak Z. Litwa Zawilejska w XV i pierwszej połowie XVI w. - Poznań, 1980; Tas pats. „Pole“ jako jednostka osadniczo - terytorialna na Litwie w XVI w. - Zeszyty naukowe universitetu im. Adama Mickiewicza. Historia - Zeszyt 11 - 1971, s. 158-173; Tas pats. Powiat Kurklewski.- Acta Baltico - Slavica X , 1976, s. 37-46; Tas pats. Powiat Giedrojcie.- Zapiski Historyczne - Tom XLIII - Rok 1978, s. 9-24.
18. Lietuvos Valstybės istorijos archyvas, F. 669, Ap. 2, B. 325, L. 217.
19. Russkaja istoričeskaja biblioteka, t. 20. Litovskaja metrika, t. 1.- Peterburg, 1903, p. 399.
20. Limites Regni Poloniae et Magni Ducatus Litvaniae, p. 222.
21. Lietuvos Metrika (1380-1584). Užrašymų knyga.- Vilnius: 1998, p. 48.
22. Russkaja istoričeskaja biblioteka, t.33.

Litovskaja metrika. Otdel pervyj. Častj tretja. Knigi publičnych del. Perepisi vojska Litovskogo.- Petrograd: 1915, p. 478-486.

23. Russkaja istoričeskaja biblioteka (toliau: RIB), t. 20.-Peterburg, 1903, p. 399.
24. Vilniaus universiteto biblioteka. Rankraščių skyrius (toliau VUB RS), F.5-B28 - 2334, L. 231 - 231 (rankraštis kelis kartus pernumeruotas, todėl lapų nuoroda skirtingose publikacijose gali šiek tiek skirtis)
25. Wielka encyklopedia powszechna. Seria I, t. XLI.- Warszawa: 1908, s. 143.
26. VUB RS F.5 - B28 - 2334 ir Lietuvos Mokslų akademijos centrinė biblioteka. Rankraščių skyrius (toliau MAB RS), F. 256(1080).
27. Jablonskis K. XVI a. Lietuvos inventoriai // Istorijos archyvas, I t.- Kaunas: 1934, p. 680.
28. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 10 (1440 - 1523). Užrašymų knyga 10.- Vilnius: 1997, p. 45.
29. VUB RS, F. 5 - B. 28 - 2334, L. 229.
30. VUB RS, F. 5 - B. 28 - 2334, L. 263.
31. Senosios Žiemgalos istorinis ir etnokultūrinis palikimas.- Vilnius: 2004, p. 104.
32. RIB, t. 33.- Petrograd: 1915, p. 239 ir 463.
33. VUB RS, F. 5 - B. 28 - 2334, L. 231.

34. Lietuvos Valstybės istorijos archyvas. Senieji aktai. B. 13878, L. 301-306, taip pat Akty izdavajemyje Vilenskoj komissijeju dlia razbora drevnich aktov, t. XXXII. Akty Vilkomirskogo grodskogo suda.- Vilna: 1907, p. 341 - 347.
35. Opis dokumentov Vilenskogo centralnogo archiva drevnych knig (toliau ODVCA). Vypusk IX.- Vilna: 1912, p. 106.
36. ODVCA. Vypusk VI.- Vilna: 1906, p. 221.
37. ODVCA. Vypusk VI.- Vilna: 1906, p. 234.
38. ODVCA. Vypusk IX, p. 38.
39. VUB RS, F. 5-B. 28 - 2334, L. 233 - 238.
40. MAB RS, F. 256 (1080), L.353 - 355.
41. VUB RS, F. 5 - B. 28 - 2234, L. 229 - 231.
42. Wielka encyklopedya powszechna. Seria I, t. XLI.- Warszawa; 1908, s. 143.
43. MAB RS, F. 256 (1080), L. 93-93.
44. MAB RS, F. 256 (1080) L. 11-13.
45. Dundulis B. Švedų feodalų įsiveržimai į Lietuvą XVII - XVIII a.- Vilnius: 1977, p. 84.
46. VUB RS, F. 5- B. 28-2334, L. 234 - 238.
47. Rokiškis: miestas, kraštas, žmonės.- Vilnius: 1999, p. 151 - 152.
48. MAB RS, F. 256 (1080), L. 233 - 234.

49. MAB RS, F. 256 (1080), L. 187 - 191.
50. Hermanas Latvis, Hermanas Vartbergė. Livo-nijos kronikos. Vilnius, 1991, p.202.
51. Советская историческая энциклопедия. t.14, Москва, 1973, с. 216.
52. Kósciolkowski S. Antoni Tyzenhauz - podskarbny nadwornyLitewski, t.1,2,Londyn,1970 - 1971. (toliau Kósciolkowski S. Antoni Tyzenhauz).
53. Rokiškis: miestas, kraštas, žmonės. Sudarytojas E.Rimša.,Vilnius,1999.
54. VUB RS, F.5,B.28 - 2334.
55. MAB RS, F. 256(1080).
56. Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau - LVIA), F.694, Ap.1,B.3504;Taip pat SA 19253.
57. LVIA.,F.515, Ap.25,B.326; taip pat F.515,Ap.25,B.347.
58. Rokiškio krašto muziejaus archyvas (toliau RKM), B.4035.
59. Raganų teismai Lietuvoje, Vilnius, 1987, p.207, 225.
60. VUB RS, F.5, B.28-2334.
61. TVUB RS, I.261, 253.
62. VUB RS, I.230.

63. VUB RS, I.254.
64. LVIA, F.669, Ap.1. B.7, I.54.
65. VUBRS, F.5, B. 28-2334, I. 256.
66. Ten pat, I.55-56; taip pat: Kósciolkovski S. Antoni Tyzenhau,. t.1. I. 41-42.
67. Słownik geograficzny Królestwa polskiego i innych krajów słowiańskich, t.8, Warszawa, 1887, s. 848-849.
68. LVIA, SA. 18548, I.154.
69. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka. Rankraščių skyrius, F.99,B.221, 243, 244, 1900.
70. Aftanazy R.Dzieje rezydencji na dawnik kresach Rzeczpospolitej. Województwo wileńskie (wydanie drugie),t.4.,Wrocław - Warszawa-Kraków, 1993, s.310.
71. Dagys J. Medžiaga tirti biologijos istorijai Lietuvoje. Iš mokslų istorijos Lietuvoje, t.1,Vilnius, 1960, p.42-43.
72. Polski słownik biograficzny. t.x/1, zeszyt 44, s.11.
73. LVIA, F.437, Ap.1, B.210.
74. Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, t.1, Vilnius,1955, p. 443-444.
75. RKM, B.4008, I. 147-148.

76. Stakauskas J. Naujieji nacionalizmai ir katalikų bažnyčia Lietuvoje, Vilnius, 2003, p. 270.
77. F. Sliesoriūnas. 1830-1831 metų sukilimas Lietuvoje. - Mintis, Vilnius, 1974, p. 73.
78. Lietuvos Valstybės istorijos archyvas, F. 437, apr. 1, B. 210.
79. Pamiętniki Michała Lisieckiego, Naczelnika Powstania nad granicami Kurlandji // Pamiętniki polskie. Wydawane przez Xawerego Bronikowskiego, t. II. - Paryż, 1845, s. 49-65.
80. Z. Kosiek. Horodecki Ignacy // Polski słownik biograficzny, t. X/1, zeszyt 44, s. 1.
81. H. Kurde-Banowska Lutzowa. Lisiecki Michał // Polski słownik biograficzny, t. XVII/3, zeszyt 74, s. 257-258.
82. Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, t. II. - Mintis, Vilnius, 1965 (toliau - LIŠ, II), p. 93.
83. Datos nurodomos pagal Grigaliaus kalendorių, o skliausteliuose - pagal Rusijoje naudotą Julijaus kalendorių (XIX amžiuje skirtumas tarp šių kalendorių buvo 12 dienų).
84. G. Ilgūnas. Antanas Mackevičius. Sukilimo žygiai ir kovos. - Versus aureus, Vilnius, 2007, p. 98-99.
85. Lietuvos valstiečiai XIX amžiuje. - Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, Vil-

nius, 1957, p. 150.

86. Архивные материалы Муравьевского музея, ч. 1. – Вильна, 1913 (toliau – АМММ), с. 15–16, 22.
87. Архивные материалы Муравьевского музея, ч. 1. – Вильна, 1913 (toliau – АМММ), с. 319–323.
88. K. Jurgėla. Lietuvos sukilimas 1862–1864 metais. – Bostonas, 1970, p. 331.
89. АМММ, p. 425–426.
90. АМММ, p. 430–431.
91. Восстание в Литве и Белоруссии 1863–1864 г. – Москва, 1965, с. 189–191.
92. Lietuvos valsčiai. Žiobiškis. – Versmė, Vilnius, 2000, p. 123–124.
93. W. Koszycz. Zygmunt Sierakowski, naczelny wódz Żmudzi w r. 1863. – Lwów, 1891, s. 99, 106.
94. J. Žiugžda. Antanas Mackevičius. – Vilnius, 1971, p. 117.
95. K. Misius, R. Šinkūnas. Lietuvos katalikų bažnyčios. Žinynas. – Pradai, Vilnius, 1993, p. 311.
96. 1863–1864 metai Lietuvoje. Straipsniai ir dokumentai. – Šviesa, Kaunas, 1991, p. 54.
97. 1863–1864 metai Lietuvoje. Straipsniai ir

dokumentai. - Šviesa, Kaunas, 1991, p. 38.

98. 1863-1864 metai Lietuvoje. Straipsniai ir dokumentai. - Šviesa, Kaunas, 1991, p. 117.

99. O. Maksimaitienė. Lietuvos sukilėlių kovos 1863-1864 m. - Mintis, Vilnius, 1969, p. 228.

100. LIŠ, II, p. 123-124.

101. LIŠ, II, p. 121, 123-124. 1863-1864 metai Lietuvoje... Op. cit., p. 94-102.

102. Lietuvos valstybės istorijos archyvas, F. 655, Ap. 1, B. 187.

103. LIŠ, II, 113-114.